

שיקום השער הכנעני בגן לאומי אשקלון

שמשון היה שם במרוצו אחר דלילה, הורדוס בנה בה, ובין שרידיה נמצאים בית קברות לכלבים, בית זונות ועצמות תינוקות. אשקלון לא נחפרה כמעט, ומתחת לאדמתה מסתתרים סיפורים רבים המצפים לחשיפה. הראשון שנחשף כעת הוא סיפור גילוי ושיקומו של השער הכנעני

בהתלהבות. הם גילו פסל שיש גדול וסטנהופ האמינה שבתוכו נמצא האוצר. לפקודתה נופץ הפסל, אך האוצר לא היה בו. לאחר עבודה מאומצת של שבועיים הורתה סטנהופ על הפסקת החפירות וחזרה מאוכזבת לביתה בהרי הלבנון.

חופרים שונים עבדו באשקלון, אך עיקר הממצאים הארכיאולוגיים נחשפו על ידי פרופ' לארי סטייגר משנת 1985 ואילך. פרופ' סטייגר הגיע לאשקלון בעקבות הצעתו של מיליונר אמריקאי לחפור בכל מקום בעולם שבו יבחר. בשנת 1993 חשפה משלחת החפירות של הפרופסור מאוניברסיטת הרווארד את אחד הממצאים החשובים בתל אשקלון - שער המהווה חלק ממערך הביצורים הקדום. השער, שקשתו היא הקדומה ביותר שנחשפה עד כה בעולם, מתוארך לשנת 1850 לפני הספירה. הוא נבנה מלבני אדמה וכורכר ונשתמר היטב. לשער שני מגדלים, רוחב המעבר הפנימי כשני מטרים ואורכו כארבעה מטרים.

גן לאומי אשקלון, צילום: דורון ניסים

כתב: יוני שילה, מנהל פיתוח מחוז מרכז, רשות הטבע והגנים

תכנון, פיתוח ושימור של השער הכנעני וסביבותיו

בשנת 1964 הוכרז שטח הגן הלאומי אשקלון. הייתה זו ההכרזה הראשונה במדינת ישראל לאחר הקמת רשות הגנים הלאומיים. שטחו של הגן הלאומי כ-1,700 דונם, מתוכם כ-600 דונם הם שרידיה של אשקלון העתיקה. תכניות הגן הראשונות הוכנו על ידי משרד אדריכלי הנוף יהלום-צור.

בשנת 2006 התמקדו עבודות השימור, הפיתוח וההסדרה במתחם השער הכנעני ובסביבתו. העבודות נערכו בשיתוף המועצה לארץ ישראל יפה, רשות הטבע

על חפירות וחופרים

בשנת 1815 נערכה באשקלון חפירה ארכיאולוגית ראשונה על ידי משלחת חופרים בראשות אישה אנגלייה בשם לידי הסטר לואי סטנהופ. סטנהופ הייתה אחייניתו של ראש ממשלת אנגליה, ויליאם פיט הבן, וניהלה את משק ביתו. כאשר פיט נפטר יצאה סטנהופ למסע במזרח התיכון והתאהבה במקום. היא בנתה בית גדול בכפר ג'ון, בהרי השוף ליד צידון, ושם הקיפה עצמה במשרתים. יום אחד הגיע לידה כתב יד עתיק ובו פרטים על אוצר זהב המוסתר בחורבות אשקלון. היא ביקשה מסולימאן פחה, מושל עכו וארץ ישראל, לחפור במקום. סולימאן התייעץ עם עוזרו חיים פרחי, וזה המליץ לתת לסטנהופ רישיון חפירה תמורת קבלת חצי מהאוצר. סטנהופ שכרה 150 פועלים ערבים שהחלו לעבוד

אשקלון הייתה תמיד עיר מפגש בין תרבויות העולם הקדום. היותה מוצא למצרים מצפון וסוף הדרך ממצרים לאורכה של "דרך הים" הקדומה פיתתה שליטים שואפי שלטון וכיבוש. מיקומה כעיר על חוף הים פתח בפניה את הגישה לארצות רחוקות, לסחר מגוון ולמגע עם תרבויות האגן הים תיכוני. זוהי עיר שמלחמות התדפקו על שעריה חדשות לבקרים ואשר הייתה פתוחה לבליל שפות ומבקרים. שמשון היה שם במרוצו אחר דלילה, הורדוס בנה בה, ובין שרידיה בית קברות לכלבים, בית זונות ועצמות תינוקות. אשקלון לא נחפרה כמעט, ולכן סיפוריה העיקריים מונחים מתחת לאדמה בעומק לא רב ומצפים לחשיפה. סיפור אחד כזה הוא שיקום השער הכנעני וחשיפתו לקהל המבקרים.

סיפורה של עיר

מקור השם אשקלון הוא, כנראה, מהמילה שקל, המציינת מידת משקל - שם הולם לעיר נמל ומסחר. ממצאים מהתקופה הניאוליתית מעידים כי היישוב באשקלון החל לפני כ־10,000 שנה. עיר של ממש נוסדה באשקלון בתקופה הכנענית התיכונה (2000-1550 לפני הספירה). אורכה של העיר היה 1,100 מטרים ורוחבה 600 מטרים, והיא הוקפה בסוללת ביצור ענקית הנראית גם היום. תבליטי מרנפתח בכרך במצרים מלמדים אותנו שבתקופה הכנענית המאוחרת (1550-1200 לפני הספירה) אשקלון הייתה עיר מבוצרת בשליטת מצרים.

על העיר שלטו בזה אחר זה שמונה עמים (ותרבויות): כנענים, פלשתים, פניקים, הממלכות ההלניסטיות, רומאים, ביזנטים, ערבים וצלבנים. אותם עמים, בתורם, השתלטו בכוח הזרוע על העיר וירשו את קודמיהם. בשנת 1150 לפני הספירה נכבשה העיר על ידי הפלשתים. תחת שליטתם הפכה אשקלון לאחת מחמש ערי פלשתים, שבניהן ובין ממלכת ישראל המאוחדת, ומאוחר יותר ממלכת יהודה וממלכת ישראל, שרר מתח צבאי ומדיני מתמיד. דוגמאות בולטות הן סיפור שמשון ודלילה הפלשתית וקרבות שאול המלך בפלשתים, אשר מוצאים את ביטויים ב"קנת דוד" על מות שאול: "אל-תגידו בגת, אל-תבשרו בחוצת אשקלון: פן-תשמחנה בנות פלשתים, פן-תעלזנה בנות הערלים" (שמואל ב', א', 20).

סופה של אשקלון העתיקה הוא בשנת 1270, לאחר שהסולטאן הממלוכי בייברס הרס אותה סופית, מילא את נמלה וסתם אותה, וכתוצאה מכך ננטשה העיר. במאה ה־19 הערבים בנו את שכונת מג'דל, ולשם כך השתמשו באבני העיר העתיקה. בתקופה זו היו באשקלון 6,000 תושבים, ובכפר אל ג'ורה הסמוך עוד 1,300 תושבים. מאוחר יותר הקימו בה הבריטים תחנת ראדאר לזיהוי מעפילים, וב־5 בנובמבר 1948 חטיבת גבעתי שחררה את העיר.

מימין לשמאל: השער המשוחרר וגמז פיתוח החניה. צילום: יוני שלמה

טיח סיד בגוון ירקרק כורכרי.
● שחזור השער הדרומי בעץ מהוקצע צבוע, תוך מתן תמיכה הנדסית לקטע זה של השער.

● חידוש, השלמה וחזוק של קירות המעבר ומוצאי השער בלבני בוץ ובתערובות סיד.

● בניית שביל ומעקה מעץ להולכת הקהל.
● ניקוז כל המעבר ואבטחתו ממי גשמים.

לרשות המתכנן היו אמצעים רבים שיכלו לשמש כחומרי גלם בעבודת היצירה החדשה. השאיפה הייתה להתבסס על חומרים האופייניים לאזור ועל צמחייה מבית הגידול הטבעי המקומי, וכן על חומרי בנייה ששימשו את היוצרים הקדמונים. כך מצאו את דרכם לעבודות הפיתוח אבן כורכר טבעי, לבני בוץ, חרוב, זית, עדעד וקריטמון. עוד השתמשו בחומרים עכשוויים לריצוף ולבנייה, כמו אדני רכבת ואבני ריצוף בגוון כורכר, ששידרו התאמה לקו תכנוני שקט ומשתלב. היות ועבודות מסוג זה כרוכות בתקציב רב, אופק העבודה הוא רב שנתי. חפירות החשיפה של החומה שבשני צדי השער יימשכו גם בעתיד, ויעשה מאמץ להבין את השילוב והמפגש בין חלקי החומה מתקופת הברונזה התיכונה לבין החפיר הצלבני - שניהם בקו גובה אחד. כן יימשכו עבודות הפיתוח מתוך מגמה לחבר את אזור השער אל מרחב הגן, בשביל הטיילת המתוכנן על המצוק הפונה לים.

והגנים ורשות העתיקות. סביבת האתר הוסדרה על פי תכניתו של אדריכל הגוף דוד גת, ופעולות השימור תוכננו על ידי האדריכלית לילך סטרול.

דילמות בשימור ובשחזור השער

כבר ממבט ראשון ניתן להבחין בשני שערים התוחמים את המעבר בחומה. השער הצפוני היה השער החיצוני והמסיבי. הוא נבנה מכורכר ומלבני בוץ ונתמך באומנות צד המקשרות אותו אל החומה. השער הדרומי, אשר דרכו יצאו אל המרחב הפנימי של העיר, היה בעל מידות קטנות יותר ונבנה כנראה מלבני בוץ בלבד.

הידע והתיעוד היו חסרים, ולכן היו התלבטויות איך לשמר וכמה. לבסוף, לאחר לימוד צורתם של שערים דומים בסוריה ובמצרים, שיקוליתקציב ושיקולים הנדסיים של כושר הנשיאה של השרידים הקיימים - התקבלה ההחלטה לשחזר את השער הצפוני בהתאמה מלאה לחומרי הבנייה המקוריים, ואת השער הדרומי בשחזור הדמיה, המציג את מידות השער ומיקומו אך בנוי מחומרים קלים - מעץ גושני בלבד. חוסר מידע באשר לגובהו ולצורתו של השער הצפוני בחלקו העליון הביא לקביעת קו יעד לביצוע השחזור, והחלק העליון נשאר כהשערה בלבד.

בסופו של דבר בוצעו העבודות הבאות:
● שחזור השער הצפוני בלבני כורכר עם